

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИК THE UKRAINIAN HISTORIAN
ЖУРНАЛ JOURNAL OF
УКРАЇНСЬКОГО ІСТОРИЧНОГО THE UKRAINIAN HISTORICAL
ТОВАРИСТВА ASSOCIATION

ГОЛОВНИЙ РЕДАКТОР — EDITOR in CHIEF

Любомир Р. Винар — Lubomyr R. Wynar
Kent State University

РЕДАКТОРИ — EDITORS

Михайло Брайчевський Микола Ковальський
Mychailo Brajchevs'kyi Mykola Kovals'kyi
Українське Історичне Товариство Університет "Острозька Академія"

ЗАСТУПНИКИ РЕДАКТОРА — ASSOCIATE EDITORS

Олександр Сидоренко Ігор Гирич
Alexander Sydorenko Ihor Hurych
Arkansas State University Українське Історичне Товариство

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ СЕКРЕТАР — EDITORIAL SECRETARY

Алла Атаманенко — Alla Atamanenko
Університет "Острозька Академія"

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ — EDITORIAL BOARD

Олександр Баран, УВАН у Канаді, Вінніпег • *Ася Гумецька*, Мічигенський університет, Анн Арбор • *Олександр Домбровський*, УВАН у США, Нью Йорк • *Аркадій Жуковський*, НТШ в Європі, Париж • *Леонід Захкільняк*, Львівський національний університет • *Ярослав Ісаєвич*, Інститут українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України, Львів • *Ігор Камінецький*, Центральний Мічигенський університет, Мт. Плезант • *Стефан Козак*, Варшавський університет, Варшава • *Олег Купчинський*, НТШ у Львові • *Юрій Макар*, Чернівецький національний університет, Чернівці • *Теодор Мацьків*, Акронський університет, Акрон • *Юрій Мицик*, Києво-Могилянська Академія, Київ • *Володимир Сергійчук*, Київський державний університет, Київ • *Андрій Сороковський*, УТТ, Кембрідж • *Ігор Стебельський*, Вінзорський університет, Вінзор • *Валерій Степанков*, Кам'янець-Подільський державний університет, Кам'янець-Подільський

Мовний редактор: Наталія Пазуняк
Українське Історичне Товариство

Copyright © by Ukrainian Historical Association

Передруки і переклади матеріалів дозволені за згодою Головного Редактора

УКРАЇНСЬКИЙ ІСТОРИК

ЖУРНАЛ ІСТОРІЇ І УКРАЇНОЗНАВСТВА

4 (147) Рік XXXVII

Під загальною редакцією
ЛЮБОМИРА ВИНАРА

2000

НЬЮ-ЙОРК — КИЇВ — ЛЬВІВ — ТОРОНТО — ПАРИЖ

Тепер, як вимагає традиція рецензування, трохи критики самого видання. По-перше, навіть якщо воно розраховане на широкого читача, то неже потрібні пояснення, хто такі Нечуй-Левицький, Квітка-Основ'яненко та Гоголь? Або Белінський та Салтиков-Щедрін (яких чомусь названо „революційними” демократами) і Ломоносов? Або Купер та Майн Рід, Мопасан та Монтень, і Руссо, і Доде? Невже цьому читачеві треба пояснювати, що таке Різдво та Великдень? Що таке нігілізм та панславизм (останній, до речі, окреслено, як „націоналістична ідеологія російської буржуазії”)? Або такі дрібниці: слово „бехи” чомусь стоїть у списку незрозумілих слів, а галицьке „пуделки” (с.408) помилково перекладено як „баночки” (до речі, обидва ці слова можна знайти в академічному словнику). У деяких місцях вкралися русизми: „дякує І. Нечуя-Левицького” (с. 388), „Владикавказ заснован... Тифліс заснован” (с. 389), марши (с. 403), „примитивно” (с.39). На с. 394 латинське “a posteriori” краще перекласти „заднім числом”, а в українському перекладі гетевої „Міньони” замість „лимон” краще було сказати „цитрина”: „Чи знаєш ти країну, ту, де цвіте цитрина?” (с.339) Але це все дрібниці в порівнянні до прекрасної, сумлінної підготовки матеріалу, за яку упорядникам належить велике спасибі.

Як сказано в передмові редактора Любомира Винаря, „літературна творчість М. Грушевського становить найменш досліджену ділянку грушевськознавства”, і видані тепер твори „значно поширюють першоджерельну базу грушевськознавства в історичному, літературознавчому, соціологічному, психологічному та інших аспектах” (с.8, 7). Будемо надіятися, що майбутні дослідники використають це цінне видання під усіма цими аспектами, а також надіємося невдовзі побачити повне видання усїєї літературної спадщини Михайла Грушевського.

ОГЛОБЛИНІЯНА

АЛЛА АТАМАНЕНКО

Національний університет “Острозька Академія”

Острог, Україна

ПРОЦЕС РОЗВИТКУ УКРАЇНСЬКОЇ ІСТОРИЧНОЇ НАУКИ У НАСВІТЛЕННІ ОЛЕКСАНДРА ОГЛОБЛИНА

Історіографічні праці Олександра Петровича Оглоблина є дуже важливою складовою його наукової спадщини. Звернення історика до історіографічної проблематики відбулося ще в ранньому періоді творчості, коли його зацікавили проблеми історіографії у зв'язку з інтересом до праць окремих істориків, а також читанням лекційних курсів у Київському університеті (1923 – 1924 рр. – курс з української історіографії, 1928 – 1929 рр. і пізніше – курс з історії України, вступна частина якого мала історіографічний характер тощо).

По війні, на еміграції, це зацікавлення не залишило історика. Крім того, він уважав, що “еміграційні умови найбільш сприятливі для студій над історіографією в широкому розумінні цього слова, тому що еміграційний історик, який вже вичерпав привезений з собою з Батьківщини документальний матеріал, абож сам хотів перейти на іншу наукову тематику, мусить або припасувати її до наявних закордоном матеріалів – справа не завжди можлива і завжди не легка, абож віддатися історіографічним студіям чи, радше, нарисам”¹. Саме тому, напевно, більша частина його історіографічних дослідів припадає саме на еміграційний період.

У 1964 році, записуючи свою наукову автобіографію, О. Оглоблин окремий розділ присвятив “історіографічним питанням”. У ньому він зробив самоаналіз деяких своїх праць з української історіографії, розкрив причини привернення своєї уваги до тих чи інших тем (наприклад, до проблеми виявлення авторства “Літопису Самовидця” або “Історії Русів”, до характеристики української історіографії 20-х років або пізніше “української советської історіографії” тощо), висвітлив свої намагання і прагнення при проведенні досліджень².

¹ О. Оглоблин. “Мій творчий шлях українського історика”. *Студії з історії України*. Ред. Л. Винар. Нью-Йорк, Київ, Торонто, 1995, стор. 28.

² Там же, стор. 22 – 30.

Починаючи від 60-х – 70-х рр. ХХ ст. на Заході з'явився ряд досліджень, присвячених творчості історика, серед яких праці Н. Полонської-Василенко, В. Омельченка, О. Субтельного³ та інших істориків. Організовані останнім часом Українським Історичним Товариством спільно з українськими університетами наукові конференції, присвячені 100-літтю від дня народження О. Оглоблина, довели до появи нових досліджень на Заході і в Україні.

Найґрунтовнішими з існуючих сьогодні праць про історика можна вважати дослідження проф. Любомира Винара, який дуже багато зробив і робить для повернення наукової спадщини О. Оглоблина в Україну, популяризації її серед читачів у діаспорі⁴, а також дослідження киянина д-ра Ігора Верби, монографія якого, присвячена вивченню внеску О. Оглоблина в українську історіографію 1920-х – 1940-х років, вийшла в світ у 1999 році⁵.

Як відомо, О. Оглоблин розглядав історіографію як процес розвитку національно-історичної думки, втілений в історичній науці⁶. Саме тому в його історіографічних працях, які Л. Винар ще у 1977 році поділив на дві основні категорії – синтетичні і аналітичні, та гасла історіографічного характеру в “Енциклопедії Українознавства”⁷ (ця

³ Н. Полонська-Василенко. “Професор Др. О. Оглоблин (з нагоди 35-річного ювілею наукової діяльності)”. *Вісник ООЧСУ*, травень 1955, рік IX, ч.5 (79), стор. 25 – 29; Н. Полонська-Василенко. “Проф. Олександр Петрович Оглоблин”. *Український Історик*, т. XXXVII Олександр Мезько-Оглоблин: діяльність і творча спадщина (з нагоди 100-річчя від дня народження), ч. 1 – 3 (144 – 146), 2000, стор. 149 – 154 (є передруком статті “З приводу ювілею Олександра Петровича Оглоблина”. *Наукові Записки УВУ*, ч.8, 1965 – 1966); Василь Омельченко. “Олександр Оглоблин (життя й діяльність)”. *Науковий Збірник на пошану проф. д-ра Олександра Оглоблина*. Ред. В. Омельченко, Нью-Йорк, 1977: УВАН у США, т. III, стор. 57 – 63; О. Субтельний. “Олександр Оглоблин”. *Сучасність*, грудень 1979, ч.12 (228), стор. 34 – 42; О. Субтельний. “Олександр Петрович Оглоблин”. *125 років київської української академічної традиції. 1861 – 1986*. Ред. М. Антонович, Нью-Йорк, 1993: УВАН у США, стор. 539 – 552 тощо.

⁴ Л. Винар. *Олександр Петрович Оглоблин (1899 – 1992). Біографічна студія*. Нью-Йорк; Торонто; Київ; Париж, 1994, 80 стор. Передруковано в кн.: *Олександр Мезько-Оглоблин: дослідження та матеріали (до століття народження історика)*. Ред. Л. Винар, упор. А. Атаманенко, Нью-Йорк; Острог; Київ; Торонто, 2000, стор. 7 – 66; Л. Винар. “Олександр Мезько-Оглоблин: земля, предки, родина”. *Український Історик*, т. XXXVII ..., стор. 105 – 148; Л. Винар. “Наукова творчість проф. д-ра Олександра Оглоблина”. *Науковий Збірник на пошану проф. д-ра Олександра Оглоблина*. Ред. В. Омельченко..., стор. 64 – 92 (передруковано в О. Оглоблин. *Студії з історії України...*, стор. XIX – XLVII) та інші.

⁵ І. Верба. *Олександр Оглоблин: життя і праця в Україні (до 100-річчя з дня народження)*. Київ, 1999, 383 стор.

⁶ О. Оглоблин. “Мій творчий шлях українського історика”. *Студії...*, стор. 22.

⁷ Л. Винар. “Наукова творчість проф. д-ра Олександра Оглоблина”. *Науковий Збірник...*, стор. 65.

думка сьогодні прийнята і “материковими” українськими дослідниками⁸), історик обов'язково враховував дух епохи, економічне і політичне підґрунтя розвитку національно-історичної і тісно з нею пов'язаної суспільно-політичної думки, роллю історичних праць та їх авторів у процесі її формування. Саме тому в його дослідженнях тісно переплітаються політична історія України (особливо якщо йдеться про XVII – XVIII ст.), історія політичної думки і історіографія як прояв останньої.

Аналітичні праці історика представлені: 1) розвідками щодо окремих історіографічних пам'яток XVII – поч. XIX ст.; 2) персоналіно-історіографічними дослідженнями творчості і життєвого шляху окремих істориків др. половини XIX – ХХ століть. До першої групи, безумовно, належить низка студій, присвячених дослідом над “Історією Русів”, як опублікованих, так і рукописних, які є важливою складовою частиною історіографії вивчення цього твору і вимагають аналізу в окремому дослідженні, а також відносяться праці про історичні твори XVII – XVIII століть та їх авторів. Відповідно, до цієї групи творів належать також деякі нариси, що у 1959 році були включені істориком до збірки “Люди Старої України”. Друга група представлена біографічними статтями-дослідженнями творчості окремих істориків, меморіальними статтями, передмовами до окремих збірок або монографій інших вчених.

В свою чергу, синтетичні праці історика можна поділити на такі основні групи: 1) лекційні курси з української історіографії (прочитані у Київському, Українському Вільному Університетах та Гарварді); 2) праці з української т. зв. “совєтської”⁹ історіографії ХХ ст.; 3) твори, в яких подавалось характеристику умов і особливостей розвитку української історичної науки на Заході; 4) твори або лекційні курси, присвячені історіографії окремих періодів історії України; 5) енциклопедичні гасла узагальнюючого характеру.

У таких дослідженнях яскраво проявились погляди Олександра Петровича на розвиток історичної науки як цілісного процесу, ролі у ньому українських істориків, що жили і діяли в різних історичних епохах. Окрему групу складають науково-публіцистичні статті в періодичних виданнях, в тому числі і в газетах. Включення їх до джерел дослідження пояснюється кількома чинниками. По-перше, вони розкривають погляди історика на те чи інше історіографічне явище. По-друге, в еміграційних умовах українські вчені, в тому числі і О. Оглоблин, часом змушені були друкувати свої праці частинами, не маючи змоги видати окремим виданням.

⁸ Див. також І. Верба. “О.П. Оглоблин”. *Український історичний журнал*, 1995, № 6, стор. 97.

⁹ Термін “совєтська історіографія” є широко вживаним у дослідженнях істориків в еміграції.

Синтетичні історіографічні праці О. Оглоблина тісно пов'язані з його розумінням процесу розвитку історичного знання, визначенням і поясненням чинників, що впливали на розвиток науки. Вже в одному з перших своїх історіографічних лекційних курсів – 1929-1930 років¹⁰ він значну увагу приділяв проблемі схеми українського історичного процесу, визначенню тих факторів, які впливали на її формування. До проблеми схеми історії України в українській історіографії першим звернувся у 1904 році М. Грушевський¹¹, пізніше, крім О. Оглоблина, зверталися інші українські вчені, зокрема, Б. Крупицький¹². Розвиток історичної науки, проведення нових досліджень і творення схеми історичного процесу є явищами, які мають тісний зв'язок між собою, тому увага дослідників до цієї проблеми є зрозумілою, особливо в умовах панування т. зв. “звичайної схеми російської історії” за часів М. Грушевського і її змодернізованого на вульгарно-комуністичній основі варіанту, що був поширений за пізніших радянських часів.

Вищезгаданий курс лекцій в цілому написаний з позицій т. зв. державницької концепції, значною мірою притаманної українській історичній науці 20-х років, прихильником якої Олександр Петрович залишався і пізніше (за винятком вимушеного перебування у якості історика-марксиста), і саме з її точки зору переважно підходить до оцінки творчості окремих істориків. У лекційному курсі 1940 – 1941-го років дослідник вже уникав подання характеристики схеми історичного процесу, але поширив матеріал за рахунок аналізу творчості багатьох українських істориків XIX – поч. XX ст.¹³. Вже в еміграції, при читанні лекцій в Українському Вільному та Гарвардському університетах, історик знову повернувся до викладу матеріалу з позицій державницької школи.

До проблеми схеми історичного процесу (історіографії питання та накреслення його основного змісту) О. Оглоблин звернувся також у доповіді на конференції УВАН у США в грудні 1970 року, яка була пізніше опублікована під назвою “Проблема схеми історії України 19 –

¹⁰ Історія України (конспект за лекціями проф. О.П. Оглоблина). ЦДАВО України, ф.3561, оп.1, спр. 292, арк. 62-135.

¹¹ М. Грушевський, “Звичайна схема “руської” історії і справа раціонального укладу історії Східного Слов'янства”, *Статті по славянознавству*, вип. 1, СПб., 1904, стор. 298 – 304.

¹² Крупицький Б., *До методологічних проблем української історії*, Автсбург, 1946, стор. 8 – 15; Л. О-ч [Л. Окіншевич], Рец. на працю: Б. Крупицький, *До методологічних проблем української історії*, Автсбург, 1946, 23 стор., *Україна*, 1949, ч.2, стор. 137 – 138; Б. Крупицький, “Національна свідомість і українська історіографія XIX – XX ст.”, *Історіознавчі проблеми історії України (Збірник статей)* (на правах рукопису), Мюнхен: УВУ, 1959, 1-6; Б. Крупицький, *Основні проблеми історії України* (на правах рукопису), Мюнхен: УВУ, 1955, стор. 3 – 27 та ін.

¹³ І. Верба. *Олександр Оглоблин*. ... стор. 319.

20 століття (до 1917 року)”¹⁴. Наголосивши на об'єктивній потребі, що склалася в історичній науці другої половини 20-х років XX століття, продовження схеми М. Грушевського (яка, як відомо, залишила осторонь XIX ст.), історик схарактеризував тогочасні спроби її осмислення і формулювання як хаотичні або й просто примітивні через недостатнє вивчення проблем історії XIX – XX століть¹⁵, що визначило як основну напрямку розвитку науки написання монографічних досліджень з історії України XIX століття.

Пропонуючи свою схему історії України XIX – XX століть, О. Оглоблин назвав сім проблем, які визначають її особливості. Це – формування у той час українського територіального масиву, розвиток економіки (з усіма складними питаннями, що з ним пов'язані), політичні аспекти розвитку України, становлення “провідної верстви” і нормального соціального становлення країни, різні аспекти культурного життя і формування модерної української нації¹⁶.

Важливе значення для сучасної історіографії має звернення історика в цій праці до проблеми традиційної схеми українського культурного процесу, існування якої доводило до признання належними до української культури здебільшого лише творів, писаних українською мовою вченими, письменниками, мистцями українського етнічного походження. Розглядаючи проблему культурного процесу в Україні XIX – XX століть, О. Оглоблин висловив свою думку щодо критеріїв визначення приналежності певній національній культурі творів мистецтва, літератури тощо. На його думку, все, що було створене на українській землі, силами українських (територіально й національно) культурних діячів (та установ) незалежно від їх етнічного походження й характеру і незалежно від мовної форми культурних творів, належить до України. Єдиним селекційним критерієм може бути тільки дух, зміст і ідеологія самого твору¹⁷. Це оглоблинське твердження не є беззаперечним, але звернення до цієї проблеми залишається актуальним для історичної науки і сьогодні.

Воєнні події, змушена еміграція та її труднощі були дуже важкими для Олександра Петровича, як і для великої частини його колег, що розділили цю долю. Всі вони вважали за потрібне не припиняти наукової творчості, продовжувати дослідження, брати участь у діяльності наукових установ, які створювались представниками цієї еміграційної хвилі. На жаль, у 50-х – 60-х роках не

¹⁴ О. Оглоблин. “Проблема схеми історії України 19 – 20 століття (до 1917 року)”. *Український Історик*, 1971, т. VIII, ч. 1-2 (29 – 30), стор. 5 – 16; окремою відбиткою видано Мюнхен – Нью-Йорк: УІТ, серія: Історичні студії, ч. 10, 1973, 14 стор.

¹⁵ О. Оглоблин. Проблема схеми..., стор. 3 – 5.

¹⁶ Там же, стор. 8 – 11.

¹⁷ Там же, стор. 11.

обходилося без проблем у сфері спілкування між представниками різних наукових інституцій. О. Оглоблин в еміграції завжди прагнув триматись подалі від політики і її можливого впливу на наукові дослідження¹⁸, але це було зробити досить складно і його праці часом викликали негативну реакцію деяких колег¹⁹.

На еміграції історик майже не повертався до створення узагальнюючих досліджень з історіографії України епохи середньовіччя та нового часу (за винятком статті про українську історіографію в *Енциклопедії Українознавства* (1950 р., у співавт. з Д. Дорошенком), англломовних варіантів енциклопедичних статей і лекційних курсів з української історіографії в Українському Вільному Університеті та Гарварді. У цьому складному етапі свого життя він, як і деякі інші вчені в діаспорі, здебільшого намагався осмислити і схарактеризувати процеси, які були притаманні українській історичній науці періоду національного ренесансу 20-х років, діяльності українських вчених пізніших часів розквіту тоталітаризму. Він прагнув сказати правду про становище української історичної науки в Україні першої половини ХХ століття. Деякі його праці, схоже, були написані з метою відповіді на пропагандистські закиди радянських істориків (наприклад, його відомий твір “Думки про сучасну українську советську історіографію”²⁰). Крім того, О. Оглоблин добре розумів місце і роллю української еміграційної історіографії в процесі розвитку української історичної науки.

До цієї проблеми він звертався неодноразово. Перша стаття на тему була опублікована у 1949 році²¹, але, на жаль, ці публікації сьогодні є бібліографічною рідкістю і не були нам доступні. В той же час в архіві О. Оглоблина зберігся рукопис статті з такою назвою, що дає підстави думати про її близькість з опублікованими статтями. Написаний він був у той час, коли українські історики, що опинилися в еміграції, прагнули продовжувати працювати науково, сприяли зародженню і розвитку нових академічних інституцій. Дослідники, і в тому числі О. Оглоблин, намагалися осмислити своє становище, роллю, завдання історичної науки. Серед основних завдань, на їх думку, було створення нового курсу історії України, написаного з державницьких позицій. Ця ідея знайшла своє втілення у спробі підготовки нової колективної синтетичної праці з історії України, яка, на жаль, не

¹⁸ “Епістолярна спадщина. З листів Олександра Оглоблина до Любомира Винара”. *Український Історик*, 1995, т. XXXII Тридцятиліття Українського Історичного Товариства. 1965 - 1995, стор. 238, 231.

¹⁹ Там же, стор. 226.

²⁰ Там же, стор. 228.

²¹ О. Оглоблин. “Історичний обов’язок української еміграції”, *Українські вісті*, (Новий Ульм), ч.61 (318); Його ж. “Історичний обов’язок української еміграції”, *Наша Доба*, ч.4 (13) (Париж), стор. 21-24.

завершилась успіхом²².

У рукописі статті “Історичний обов’язок української еміграції” історик розглянув взаємозв’язок між історичними працями та суспільною думкою на прикладі “старої” еміграції, а також зумів показати роллю істориків у обороні української національної державницької ідеї і у вихованні молодого покоління через історію. Розкривши причини необхідності збереження національно-державницької традиції в еміграційній історіографії як чинника у боротьбі за національно-державне визволення, вчений пригадав національно-політичну еміграцію ХVIII ст., діяльність Пилипа Орлика, зміст Конституції 1710 року, простеживши їх вплив на культурне життя в Україні, що проявилось, на його думку, зокрема в історіографії²³. Звертаючись до досвіду української еміграції ХІХ ст., О. Оглоблин відзначив важливість наукових та публіцистичних творів М. Драгоманова, хоч і опертих на засадах народницької історіографії, для формування державницької концепції історії України²⁴. Ще більшу роллю в цьому процесі, на думку історика, відіграла еміграція першої чверти ХХ ст., яка “оформлює нову державницьку українську історіографію, творячи і розвиваючи її окремі течії й наукові школи”²⁵. Праці її представників “не тільки були поважним вкладом до укр.[аїнської] історичної науки, але й створили нову державницьку укр.[аїнську] історіографію – й забезпечили її ідейний вплив на сучасників і наступні покоління українства”²⁶.

Важливими, на нашу думку, є спостереження історика про значний вплив еміграційної державницької історіографії попереднього часу не тільки на історичну науку в Галичині, а більшою мірою – на історіографію Великої України, де “мимо всього – зовнішніх форм і своєрідної – підневільної фразеології, тематичної обмеженості, редакційної викривленості думок і викладу, мимо могильної тотальної мовчанки, яка наступила в українській підсоветській історіографії 1930-х років, навіть тої советської “патріотичної” ідеології, що запанувала в писаннях укр.[аїнських] советських істориків кінця 1930-х – початку 1940-х років, – могутній дух української вільної – державницької – історіографії, що розвивалася на еміграції, пробив собі дорогу на простори Великої України і сказав там своє слово в 1920-х роках...”²⁷. Завершуючи цю частину статті, історик наголосив на ролі

²² Архів О. Оглоблина в Кенті, ф. “Рукописи наукових праць”, спр. “Листування до підготовки “Історії України”.

²³ Архів О. Оглоблина, ф. “Рукописи наукових праць”, спр. “Історичний обов’язок української еміграції”, арк. 1-1 зв.

²⁴ Там же, арк. 1 зв.

²⁵ Там же.

²⁶ Там же.

²⁷ Там же, арк. 2.

сучасної йому еміграційної історичної науки, яка мала б “працювати за двох” в умовах неможливості вільного розвитку на українських землях.

Розвиваючи свою думку, О. Оглоблин наголосив на потребі у створенні нового курсу з історії України, який став би кроком вперед у розвиткові української історичної думки. Такий курс дійсно був потрібний в умовах неможливості правдивого висвітлення історичних подій материковими істориками. Про актуальність проблеми створення і використання нового викладу історії України свідчить, на нашу думку той факт, що від 1946 року були видрукувані здебільшого циклостилєвим способом книги з історії України Р. Млиновецького²⁸, М. Славинського²⁹, С. Томашівського³⁰.

Цей новий курс української історії, на думку історика, мав відповідати таким вимогам: 1) бути побудованим на ідеї української державності; 2) містити аналізу попереднього розвитку української історіографії; 3) повинен виконувати виховну роль. В останньому розділі статті Олександр Петрович детально описав план створення такого узагальнюючого курсу, назвав дослідників, які мали опрацювати окремі його частини. Всі вони – визнані фахівці. Зокрема, про найдавнішу історію України мав писати проф. В. Щербаківський, про перші державні утворення на українських землях – проф. П. Курінний, про Київську Русь – проф. О. Прицак, про Галицько-Волинську державу – проф. В. Мацяк, про Литовсько-Руську державу і козаччину – проф. Н. Полонська-Василенко, про козацько-гетьманську державу XVII – XVIII ст. – проф. Б. Крупницький та проф. О. Оглоблин, про Україну XIX ст. – проф. О. Оглоблин і проф. Н. Полонська-Василенко, про Українську державу 1917 – 1921 рр. – проф. Д. Дорошенко тощо. Редактором всього видання мав бути проф. О. Оглоблин. Загальний розмір праці передбачав 50 друк. аркушів і на початку 1949 року планувалося приступити до друку³¹. На жаль, видання цієї книги залишилось на підготовчій стадії.

Невелика стаття О. Оглоблина “Завдання української історіографії на еміграції”, вперше опублікована у 1963 році³², мала

²⁸ Млиновецький, Роман. *Історія українського народу (нариси з політичної історії)*. (б.м.): Видавництво “Українська наукова бібліотека”, 1946, 312 стор.

²⁹ Славинський, Максим. *Історія України (Курс лекцій)*. Регенсбург-Берхтесгаден, 1947, 215 стор. (на правах рукопису).

³⁰ Томашівський, Степан. *Історія України. Старинні і середні віки*. Мюнхен: УВУ, 1948, 134 стор. (на правах рукопису).

³¹ Архів О. Оглоблина, ф. “Рукописи наукових праць”, спр. “Листування до підготовки “Історії України”, арк. 1.

³² Олександр Оглоблин. “Завдання української історіографії на еміграції”, *Український Історик*, 1963, Рік 1, ч.1, стор.1 – 3; передруковано в *Український Історик*, 1978, рік 15, №4 (60) П’ятнадцятьріччя Українського

програмове значення. Вона розкрила погляди вченого на можливості розвитку української історіографії у другій половині ХХ століття і на ролі та місце українських дослідників поза межами України. По-перше, історик вважав, що українська історична наука залишається українською наукою незалежно від того, де вона розвивається, і головний осередок її розвитку все ж таки є на батьківщині. По-друге, співвідношення материкової та еміграційної історіографії визначається, на його думку, тим, що остання є галуззю єдиної української історичної науки. По-третє, еміграційна українська історіографія не має змагатись з “вітчизняною” історіографією, а має виконувати свої завдання: мати щільний контакт зі світовою історичною наукою, досліджувати на основі доступного (в той же час часто неприступного для дослідників з України) кола джерел ті питання, які в силу політичних чинників залишалися поза увагою “материкових” істориків, і репрезентувати українську історичну науку за кордоном³³.

Олександр Петрович визначив *postulata* і *desiderata* для українських істориків за межами України³⁴, серед яких одним із основних було “допомагати українській советській історіографії”, виступаючи проти офіційної советської схеми і визначених нею концепцій історії України, враховуючи умови праці українських істориків, справедливо критикувати їх помилки і недоліки, а також фальсифікації, продиктовані урядовим замовленням і наказом, та повною мірою оцінювати безперечні наукові досягнення українських советських істориків³⁵. Крім того, серед завдань, визначених О. Оглоблиним, важливе місце посідала наукова критика чужоземних концепцій історії України. Протягом свого життя в еміграції історик притримувався цих тез.

Через 15 років, у вересні 1978 року, підсумовуючи здобутки історичної науки за пройдений час, історик із сумом відзначив негативні тенденції, притаманні розвиткові історичної науки в Радянському Союзі і прийшов до висновку про збільшення відповідальності за якість досліджень еміграційної історичної науки. Він заперечив тезу п’ятнадцятирічної давності про потребу доповнювати і виправляти материкову історичну науку, і головним завданням української еміграційної історіографії назвав подальший розвиток української науки в цілому, підняття її на вищий щабель і гідну репрезентацію на світовому науковому форумі.

До проблем і завдань української еміграційної історіографії

Історика, 1963 – 1978, стор. 60 – 62, а також в О. Оглоблин. *Студії з історії...*, стор. 287-290.

³³ О. Оглоблин. “Завдання української історіографії на еміграції”. *УІ*, 1978..., стор. 59 – 60.

³⁴ Там же, стор. 61.

³⁵ Там же.

вчений повернувся у червні 1962 р. у доповіді на науковій конференції УВАН у Нью-Йорку. Стислий зміст доповіді було опубліковано в газеті "Свобода"³⁶, а її рукопис зберігається в архіві історика в м. Кенті. О. Оглоблин розглянув етапи розвитку української еміграційної історіографії. Він зазначив, що у 1920-х роках існувала певна єдність у розвитку історичної науки в підсоветській Україні, Галичині і на еміграції. Погром української науки 30-х років привів до неможливості її розвитку в Україні і перебрання її традиції науковцями в екзилі. У повоєнний час, який він пропонував розділити на два періоди – наука розвивалася нерівномірно. До 1953 – 1954 р. українська історіографія розвивалася лише на еміграції, але теж досить повільно і тому єдиним науковим нарисом історії України, опублікованим у цей період, був історичний відділ Енциклопедії Українознавства. У 1953 – 1954 рр. ситуація змінилася через ряд причин: цілому завершилось розселення української еміграції, що уповільнило історичну працю, а також почався інтенсивний розвиток історичної науки на Україні.

Історик назвав ті наукові монографії, збірки джерел і періодичні видання, що видавались за межами України і свідчили про дальший розвиток історичної науки. Ним також були названі нові наукові осередки, в яких працювали українські вчені, відзначено, що навіть у складних еміграційних умовах вдалося виховати нову генерацію українських істориків. Недоліками, які перешкоджають розвиткові науки, він вважав брак матеріальної бази, відсутність керівного центру для координації науково-дослідної праці і українського історичного журналу чи взагалі українського наукового видавництва. Він назвав і інші проблеми, такі як недостатньо глибоке використання джерел деякими дослідниками, нерозробленість української наукової термінології англійською мовою (проблема, з якою дослідники стикаються і сьогодні при перекладах українських історичних праць) тощо.

Завершив свою доповідь історик своєрідним "заповітом": "Колись і ми були молодими і ми щиро вірили, що стара генерація вже свій вік віджила, а тепер прийшов час і нам звернутися до молодшого покоління істориків з заповітом і пересторогою. Нова генерація істориків дістала у спадщину тисячолітню традицію української історіографії в момент великої історичної кризи. Тому старші мусять остерегти своїх наступників, щоб вони не забували української історичної традиції і не розчинялися в чужому ідейно-науковому світі, не замикалися в своєму поколінні, а пам'ятали про своїх попередників і дбали про створення нового наукового покоління, щоб йшли духовно і

³⁶ "Досягнення і стан української історичної науки на еміграції. Доповідь проф. О.П. Оглоблина на науковій конференції УВАН у ЗДА". *Свобода*, 31 серпня 1962 р.

науково на Україну, подаючи туди правдиву українську історичну думку..."³⁷.

Першою спробою О. Оглоблина розкрити процес і умови розвитку української советської історіографії була видана в 1945 році в Празі під підписом "О. Мезько" праця "Як большевики руйнували українську історичну науку"³⁸. З глибоким знанням процесів, подій, учасником яких йому довелося бути, з великим співчуттям до української інтелігенції, Олександр Петрович піддав глибокій аналізі умови розвитку науки, політику правлячої партії щодо українських вчених. Праця складалась із трьох основних розділів, в яких, по-суті, розкрито історіографічний процес в радянській Україні від ренесансу 20-х років до винищення української інтелігенції в 30-х роках і розвитку створеної "інкубаторним шляхом" "советської"³⁹ науки. В ній, власне одним із перших, О. Оглоблин подав характеристику процесів, що відбувались в українській історіографії у першій половині ХХ століття і факторів, які на ці процеси впливали.

Високо схарактеризовано дослідником ролі української історіографії, яка знаходилась за межами радянських кордонів у 20-х – 30-х роках⁴⁰. Втім історик розкрив тогочасну політику радянської влади в Україні в цей період як зацікавленої у розвитку української мови та культури, що, з одного боку, давало "советам" можливість відволікати увагу від складних економічних проблем, а з іншого – в цілому дозволювало доможного піднесення розвитку української історичної науки на Наддніпрянщині⁴¹.

Велику ролі в цьому процесі відродження, на думку історика, відіграв М. Грушевський, який відновив роботу Історичної секції Української Академії Наук, очолював одну із кафедр історії українського народу, утворив науково-дослідну катедру історії України. З великою шаную О.Оглоблин схарактеризував ролі Великого Українця у становленні та розвитку національної української історіографії: видання журналу "Україна" та інших періодичних та неперіодичних видань під його редакцією, відзначив велике значення "Історії України-Руси" та "Історії української літератури"⁴².

Крім того, велика праця розбудови української історіографії, на думку історика, відбувалася в інших наукових осередках у Києві та

³⁷ Там же.

³⁸ О. Мезько. *Як большевики руйнували українську історичну науку*. Прага, 1945, 53 стор. Передруковано в *Український Історик*, 2000, т. XXXVII Олександр Мезько-Оглоблин..., стор. 16 – 53.

³⁹ О. Оглоблин. "Як большевики руйнували українську історичну науку" (За редакцією Любомира Винара). *Український...*, стор. 46.

⁴⁰ Там же, стор. 17.

⁴¹ Там же, стор. 19.

⁴² Там же, стор. 20.

наукових центрах, розташованих в різних містах України, що довело до появи масштабних досліджень з української археології та історії мистецтва, українського права, українського господарства тощо⁴³. Він високо оцінив діяльність М. Біляшівського, О. Новицького, Д. Щербаківського, П. Курінного, М. Василенка, Н. Полонської-Василенко, Л. Окиншевича, О. Малинського, М. Слабченка, М. Петровського, Д. Багалия, Д. Яворницького, В. Пархоменка і багатьох інших.

Велике значення для збереження і розвитку української культури мало, на думку дослідника, створення українських архівних та музейних установ, у тому числі і низки державних історико-культурних заповідників. Все це відбувалося завдяки самовідданій, невтомній і жертвенній праці українських вчених, які в умовах партійного контролю і цензурних заборон зуміли вивести українську історичну науку на "широкі європейські шляхи"⁴⁴.

У другому розділі своєї праці історик проаналізував причини наступу советської системи на українську історичну науку, серед яких – висвітлення нею в дусі української державницької і національної ідеї важливих моментів української минувшини, існування української вищої історичної освіти співраця (часом змушена) українських істориків у ідеологічних наукових інституціях, яка поступово доводила до українізації цих установ тощо. На думку О. Оглобина, моральне та ідеологічне банкрутство советської влади на Україні змусило її керівництво перейти у кінці 20-х років до винищення українських вчених, спочатку – за допомогою процесу СВУ⁴⁵. Олександр Петрович зазначив при цьому, що поширення репресивної політики проти української інтелігенції сприяла відсутність будь-якого супротиву, мовчазне "підтакування"⁴⁶ навіть галицьких вчених, визнання (нехай формальне) своєї провини тими, хто пішов під жорна каральної машини.

Пройшовши тяжкий шлях поневірянь на початку 30-х років⁴⁷, Олександр Петрович дуже добре знав ціну "критики і самокритики", через яку влада змушувала переходити українських вчених. Сутність таких "вистав" історик визначив як "своєрідне самогубство української історичної науки та її діячів"⁴⁸. Серед інших таких "дискусій" згадав він і влаштовану з приводу праць проф. О. Оглобина⁴⁹ (саме так в третій особі він себе тут назвав).

У наступній частині цього розділу О. Оглобин показав організаційні втрати української історичної науки – процес ліквідації

⁴³ Там же, стор. 21.

⁴⁴ Там же, стор. 22.

⁴⁵ Там же, стор. 26 – 27.

⁴⁶ Там же, стор. 28.

⁴⁷ І. Верба. *Олександр Оглобин*, стор. 201 – 226.

⁴⁸ О. Оглобин. *Як большевики...*, стор. 30.

⁴⁹ Там же, стор. 32 – 33.

наукових установ, репресії проти вчених, заборону періодичних та неперіодичних видань, окремих історичних праць, готових до друку. Показано тут і процес ліквідації архівної справи разом з її фахівцями, а також українських музеїв через знищення і вивезення українських музейних цінностей (серед яких були ті, що тільки сьогодні повертаються на батьківщину, наприклад, фрески Золотоверхого Михайлівського монастиря, а деякі все ще лишаються "на збереженні" в російських "столицях"), через "реорганізацію" музейної справи на основі марксистсько-ленінської методології. Вчений назвав сплюндровані радянською владою історико-культурні пам'ятки XII – XIX ст., руйнацію яких він оцінив як намагання знищення української національної культури⁵⁰.

Останній розділ О. Оглобин присвятив характеристиці української історичної науки 1939 – 1941 років, де головну увагу зосередив на характеристиці ідеологічного ґрунту, на якому базувався розвиток советської української історіографії, основою якого для України він уважав використання ідеї "советського патріотизму", яка включала в себе тези про братні в минулому український та російський народи, про спільну боротьбу цих братніх народів проти всіх ворогів, проти спроб від'єднання України від Росії і вічну допомогу "старшого брата" – "великого російського народу" – українському⁵¹.

Характеризуючи "улюблені" теми російської радянської історіографії, історик дуже точно показав процес зміни концепції історії України, яка тепер мала відповідати всім зазначеним вище тезам і тому була просто спотворена, вихолощена, а останні з її носіїв – українські історики – здебільшого фізично винищені. Позитивним моментом цього періоду Олександр Петрович вважав здійснення ідеї Соборності України, що дало можливість об'єднати сили істориків, що мало великий вплив на дальший розвиток української історіографії⁵².

Вцілому, працею "Як большевики руйнували українську історичну науку" О. Оглобин зробив поважну справу повернення уваги української громадськості в діяспорі на проблеми розвитку науки в радянській Україні і, певною мірою, обґрунтував неможливість для значної частини врятованих українських науковців повернення під лещата тоталітарної машини. Розкриття процесу спотворення схеми української історії радянською історіографією давало можливість до розуміння змісту і значення більшої частини історичних праць, що їх писалось у поневоленій Батьківщині. Переклад праці англійською мовою міг би мати певний вплив і на чужинських дослідників історії України, праці яких значною мірою відтворювали російську схему

⁵⁰ Там же, стор. 45 – 46.

⁵¹ Там же, стор. 47.

⁵² Там же, стор. 53.

українського історичного процесу.

У 1948 році в журналі "Сучасник" (ч.1) першу частину статті "Як большевики руйнували українську історичну науку" було передруковано під назвою "Українська історична наука в 20-х роках"⁵³ (підписано криптонімом "О.М"), а у 1951 р. історик повернувся до теми в статті "Українська історична наука під советами в 1920-х – 1930-х рр.", опублікованої в кількох числах лондонського видання "Визвольний шлях" (яка теж за змістом була дуже близькою до попередніх).

Проблеми української історіографії О. Оглоблин розглянув у виступі на конференції УВАН у жовтні 1952 року, де виступив із доповіддю "Підсумки української історіографії 20-40-х рр., сучасний її стан і чергові проблеми"⁵⁴, головний зміст якої був пов'язаний із поширенням у тогочасній зарубіжній українській історіографії поняття "криза історичної науки" без аналізу її причин, характеру, способів її подолання. Олександр Петрович назвав наукові досягнення 20-40-х рр., зазначивши, між тим, і недоліки. Він визначив теми, що довгий час залишаються поза увагою дослідників.

Схарактеризувавши розвиток науки в Радянській Україні і поза її межами, історик наголосив на штучному виключенні з українського історіографічного процесу більшої частини представників так званого покоління "дітей" – учнів істориків 20-х років, які загинули в хуртовині "Єжовщини" і підкреслив роль молодшого покоління істориків, яке мало змінити ситуацію на краще. Історик накреслив шляхи виходу української еміграційної історичної науки з кризового становища і ті перші кроки, що мають бути з ним пов'язані. Він назвав теми, які вимагають першочергового опрацювання, серед яких – історія культури, історія церкви, історія громадсько-політичної думки, державності тощо. Розробляти їх потрібно, використовуючи найсучасніші здобутки методології, в контексті розвитку світової історичної науки, бажано – незалежнюючи дослідження від політики.

Через десять років у доповіді на пленарній конференції УВАН "Сучасна українська історіографія" (4 червня 1962 р.) О. Оглоблин повернувся до проблеми розвитку історичної науки в Україні і за її межами⁵⁵. У першому розділі виступу "Нова "звичайна схема" історії

⁵³ (О.М.). "Українська історична наука в 1920-х роках". *Сучасник*, 1948, січень-березень, рік 1, ч. 1, стор. 76 – 84. Передруковано в *Український Історик*, 2000, т. XXXVII..., стор. 79 – 86.

⁵⁴ Зміст доповіді подано Л. Дражевською в публікації "З наукових конференцій УВАН у ЗДА: Доповідь проф. О. Оглоблина "Підсумки Української історіографії 20-40-х років, її сучасний стан та чергові проблеми" (19 жовтня 1952 р.). *Америка*, 1952, 21 листопада, ч.223, стор.2.

⁵⁵ Архів О. Оглоблина, ф. "Рукописи наукових праць", спр. "Сучасна українська советська історіографія", 38 арк. Пізніше текст доповіді увійшов у доповненому вигляді до праці "Думки про сучасну українську советську історіографію", розділ I.

України" історик показав процес боротьби советської науки зі "схемою української історії" М. Грушевського і повернення колишньої, хоч і дещо змодернізованої "російської схеми української історії" у наукове використання за допомогою так зв. "Тезисов о 300-летиі воссоединения Украины с Россией". Він проаналізував основні положення цієї схеми, три "історичні міти" – 1) концепцію єдиної руської народності; 2) концепцію воз'єднання України з Росією; 3) концепцію спільної вітчизни⁵⁶.

У другому розділі вчений зупинився на аналізі умов праці українських "советських" істориків та їх впливі на якість досліджень. У наступному – "Сучаний стан української советської історіографії" історик відзначив кількісне зростання української советської історіографії, зупинився на аналізі історичних досліджень, що стали справжніми науковими здобутками – працях І. Крип'якевича, М. Марченка тощо⁵⁷. В той же час значна частина доповіді була присвячена недолікам, притаманним більшості творів українських істориків, які знаходилися під впливом "традиційної схеми". Підсумовуючи сказане, історик зробив висновок про занепад советської, а не української історіографії.

У 1953 році у "Науковому збірнику" УВАН у США у розділі "Огляди" було надруковано невелику статтю О. Оглоблина "Про деякі загублені праці й видання Всеукраїнської Академії Наук у Києві"⁵⁸, яка стала логічним доповненням статті Н. Полонської-Василенко "Видання Всеукраїнської Академії Наук у Києві, знищені большевицькою владою"⁵⁹. В ній були перераховані монографії та збірки, які були заборонені у к. 1920-х – 1930-х роках, у тому числі і його власні твори, і була високо оцінена діяльність українських вчених цього періоду.

На симпозіумі, присвяченому проблемам академічної свободи при радянському режимі, що відбувся у 1954 році, Олександр Петрович виголосив доповідь на тему "Радянська історіографія", опубліковану спочатку англійською, а після багатьох років – українською мовою⁶⁰. В ній він, розглядаючи академічну свободу як

⁵⁶ Там же, арк. 7 – 7 зв.

⁵⁷ Там же, арк.10 – 11.

⁵⁸ О. Оглоблин. "Про деякі загублені праці й видання Всеукраїнської Академії Наук у Києві". *Науковий збірник*, т.ІІ, Нью-Йорк: УВАН у США, 1953, стор. 196 – 198.

⁵⁹ Н. Полонська-Василенко. "Видання Всеукраїнської Академії Наук у Києві, знищені большевицькою владою". *Українські Бібліологічні Вісті*, т. 1: УВАН, 1948, стор.51 – 53.

⁶⁰ О. Ohloblyn. "Soviet Historiography". *Academic Freedom under the Soviet Regime. (A Symposium)*, New York, 1954, p. 69 – 77. Передруковано в українському перекладі О. Оглоблин. "Академічна свобода і історична наука в СССР". *Український Історик*, 1997, т. XXXIV На пошану Любомира Винара, основника

духовну атмосферу, в якій може розвиватись історична наука, проаналізував політичні чинники, що впливали на розвиток наукового життя в країнах, які увійшли до Радянського Союзу на різних історичних етапах і їх вплив на розвиток як російської, так і української історіографії.

У 1956 році історик знову звернувся до теми становища української науки 1920-1930-х рр. у статті “Українські гуманітарні науки під советами в 1920-1930-х рр.”, опубліковані у Торонто. О. Оглоблин описав процес українського національного відродження 20-х і тотальне знищення української інтелігенції середини та другої половини 30-х рр.⁶¹

Тема знайшла розвиток у праці, присвяченій українській історіографії 1917 – 1956 років, що була продовженням англійського, відредагованого і бібліографічно доповненого Олександром Петровичем видання твору про українську історіографію Д. Дорошенка⁶². Вона поділена на чотири частини, в яких показано розвиток історичної науки в Наддніпрянській Україні, Галичині, Карпатській Україні та за межами українських земель, що показало загальний процес розвитку української історіографії. В першій частині він розглянув процес формування української історіографії від 1917 року, зазначивши важливість наукових центрів, що сформувались на Наддніпрянщині, підкреслив провідну роль М. Грушевського у розвитку української історичної науки, схарактеризував підготовлені або редаговані ним видання⁶³. Олександр Петрович також подав стислу характеристику діяльності тогочасних вчених – В. Щербини, П. Клименка⁶⁴, О. Гермайзе⁶⁵ та інших (всі довідки супроводжені даними про монографії та інші видання, пов'язані з діяльністю цих дослідників). Названо в студії і наукові установи, що діяли в різних містах України та опубліковані ними монографії або періодики чи збірки. Подібним чином побудовані і інші розділи праці. Не можна не погодитись із думкою Л. Винара, що ця праця ще довгі роки буде однією з основних українських історіографічних праць англійською мовою, яка ще й може

“Українського Історика” і Українського Історичного Товариства. З нагоди 65-ліття, № 1-4 (132 – 135), стор. 165 – 175.

⁶¹ Олександр Оглоблин. “Українські гуманітарні науки під советами в 1920 – 1930-х рр.”. *Альманах-календар “Гомону України” на 1956 рік*, Торонто, стор. 70-79.

⁶² Olexander Ohloblyn. “Ukrainian Historiography 1917 – 1956”. *The Annals of the Ukrainian Academy of Arts and Sciences in the U.S.*, New York, 1957, vol. V – VI, 4 (18) – 1, 2 (19 – 20), p. 307 – 435.

⁶³ Olexander Ohloblyn. “Ukrainian Historiography 1917...”, p. 309 – 313.

⁶⁴ Там же.

⁶⁵ Там же, стор. 314

слугувати бібліографічним довідником для сучасних істориків⁶⁶.

Важливе місце серед узагальнюючих праць, присвячених українській советській історіографії, посіла книга “Думки про сучасну українську советську історіографію”, опублікована у 1963 році⁶⁷, яка сьогодні викликає зацікавлення у дослідників⁶⁸. Твір складається зі вступу (де подано періодизацію розвитку української історіографії ХХ століття і стислий опис процесу її знищення) і двох розділів. У першому історик торкнувся проблеми схеми української історії, зробив висновок про неможливість вільної наукової праці для істориків в СРСР⁶⁹. В той же час він відзначив ті досягнення⁷⁰, які були здобуті українськими вченими, не зважаючи на диктат.

Завжди цікавлячись новими виданнями історичних праць з України (хоча і нарікаючи на їх брак в умовах еміграційного життя)⁷¹, історик аналізував праці, які виходили в СРСР і, крім певних фактичних неточностей, відзначав їх методологічні хиби, пов'язані з пануванням російської радянської схеми історії України, відсутністю можливості ознайомлення з працями істориків 20-х – 30-х років науковців молодшого покоління, впливом концепції клясової боротьби як рушія історичного процесу тощо.

Праця Олександра Петровича в цілому мала рецензійний характер. На основі аналізу творів українських радянських (советських) істориків, глибокого знання подій, базованого на історичних джерелах, він виявив підходи до висвітлення певних тем з історії XVII – XVIII століть, продемонструвавши їх зв'язок з офіційною концепцією. Мовні недоліки більшості творів, використання мовних штампів і трафаретів були, на його думку, пов'язані з обов'язковістю вживання певних термінів (“возз'яднання України з Росією”, “зрада” гетьманів, “феодал” як представник старшини тощо), уніфікацією історичної термінології

⁶⁶ Л. Винар. “Наукова творчість проф. д-ра Олександра Оглоблина”. *О. Оглоблин. Студії...*, стор. ХХІ.

⁶⁷ О. Оглоблин. *Думки про сучасну українську советську історіографію*. Нью-Йорк: вид-во ООЧСУ, 1963, 87 стор.

⁶⁸ М. Ковальський. “Аналіза поглядів Олександра Мезька-Оглоблина на історіографічні процеси в Україні в повоєнні часи”. *Український Історик*, т. XXXVII..., стор. 155-169; М. Ковальський. “Історіографічні спостереження професора Олександра Оглоблина в монографії “Думки про сучасну українську советську історіографію (1963)”. *Наукові записки Університету “Острозька Академія”: Історичні науки*, вип. 1, Острого, 2000, стор. 256 – 269; частинно В. Яремчук. “Історіософські засади радянської історіографії історії України: візія О. Оглоблина”. *Наукові записки Університету...*, стор. 280 – 285.

⁶⁹ О. Оглоблин. *Думки про сучасну...*, стор. 18 – 21.

⁷⁰ Там же, стор. 26 – 29.

⁷¹ “Епістолярна спадщина. З листів Олександра Оглоблина ...”, стор. 228, 234, 235, 237.

взагалі⁷². Але до самих українських істориків О. Оглоблин ставився з великою повагою, вважаючи, що “не можемо й не сміємо судити, тим паче, осуджувати українського советського історика, який не є вільний і відповідальний за концепції, визначені офіційною схемою і подиктовані урядовим замовленням”⁷³.

Окреме місце в творчості Олександра Петровича посідають спеціальні дослідження проблемної історіографії, серед яких найважливішою є студія про українську церковну історіографію і описово-аналітична стаття про дослідження з історії України у Гарвардському університеті, де певний час викладав історик⁷⁴.

Отже, в узагальнюючих працях з української історіографії О. Оглоблин зупинявся на тих аспектах розвитку української історичної науки, що були найактуальнішими в той період. Його працям притаманна глибока аналіза проблем, пошук нових підходів і шляхів їх розв’язання, ерудиція і компетентність.

Поєднання (в можливому окремому виданні) всіх синтетичних історіографічних праць вченого дало б можливість сучасним дослідникам історії розвитку української науки зрозуміти його уявлення про український історіографічний процес, від історичних праць нового часу до останньої чверти ХХ століття.

ЛЮБОМИР ВИНАР
Kent State University
Кент, Огайо, США

ОЛЕКСАНДЕР МЕЗЬКО-ОГЛОБЛИН: ПЛЯНИ ВИДАННЯ ТВОРЧОЇ СПАДЩИНИ ІСТОРИКА*

Сьогодні на першому Конгресі українських істориків у Чернівецькому Національному університеті одна сесія присвячена пам’яті проф. Олександра Мезько-Оглоблина, першого президента УІТ і провідного українського історика ХХ-го століття та виїнятково здібного організатора наукового життя в Україні, Європі і Америці¹. В 1999 році створено Міжнародний ювілейний комітет для вшанування у міжнародному вимірі 100-ліття з року народження історика.

Слід згадати, що на Четвертому Міжнародному конгресі українців в Одесі ми також відбули ювілейну сесію “Олександр Оглоблин – будівничий української історичної науки: до століття народження історика” (28 серпня 1999 року), на якій обговорено різні аспекти життя і творчості історика, включно із нашими плянами перевидати його наукову спадщину. В 1999-му році відзначено в Україні і на Заході століття з дня народження Олександра Петровича, що значно спопуляризувало його творчість на Батьківщині і поширило коло істориків, які зачали вивчати наукову діяльність і творчість Мезько-Оглоблина.

На початку доповіді хочу зазначити, що на цю тему я мав змогу говорити з Олександром Петровичем багато разів перед 1992 роком: вже тоді він знав, що займається виданням його спадщини. Не улягає сумніву, що видання друкованих і недрукованих праць історика, як

* Доповідь виголошена на першому Міжнародному Конгресі українських істориків (Чернівці), 18 травня 2000 р.

¹ Див. *Українська історична наука на порозі ХХІ ст. Міжнародний науковий конгрес. 16 – 18 травня 2000 року*. Чернівці: Рута, 2000, с.33. Сесія відбулася у формі “круглого стола”: керівник Любомир Винар, секретар Юлія Мисько. У дискусії взяли участь Алла Атаманенко (Острог), Василь Ботушанський (Чернівці), Олександр Добржанський (Чернівці), Світлана Гаврилюк (Луцьк), Ігор Гирич (Київ), Валерій Ластовський, Юрій Макар (Чернівці), Тамара Марусик (Чернівці), Юрій Мицик (Київ), Євген Пшеничний (Дрогобич), Вадим Хмарський (Одеса).

⁷² О. Оглоблин. *Думки про сучасну...*, стор. 76 – 78.

⁷³ Там же, стор. 80.

⁷⁴ Опубліковані в “Українському Історику” за 1969 та 1970 рр.